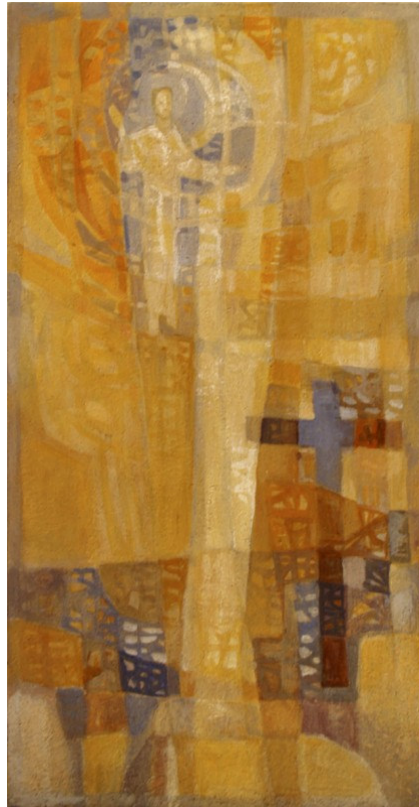


**Témahirdetési javaslat
a Csonka Pál Doktori Iskola Tanácsa felé**

Vukoszávlyev Zorán PhD:

Egyházi építészetünk a II. világháború után

a római katolikus egyház építészetének tendencia-változásai
és a kortárs örökségvédelem lehetőségei



(Kákonyi Asztrik freskó részlet)

Budapest 2015.

Adatlap¹ témahirdetési javaslatához a Csonka Pál Doktori Iskola Tanácsa részére

Témavezető² neve: Vukoszávlyev Zorán PhD
e-mail címe³: zoran.vukoszavlyev@gmail.com

Téma címe: Egyházi építészetünk a II. világháború után – a római katolikus egyház építészetének tendencia-változásai és a kortárs örökségvédelem lehetőségei

A **téma** rövid leírása⁴:

Magyarország 20. századi történelmét, társadalmi változásait jól jellemzik a legjelentősebb egyházszerkezet, a Római Katolikus Egyház építkezései. Az emléktárgy tárgyalása a hazai építészettörténet íráson keresztül az I. világháború végéig egységes, a két világháború közötti időszakban már csak rész-területeiben feldolgozott, azonban az 1945-öt követő évtizedek történelmi és társadalmi változásain keresztül még nem igazán kutatott. 40 év hiátusát a rendszerváltás után meginduló, leginkább a társadalom- és történettudomány területét érintő kutatások már pótolják – de az állam és egyház aktuális viszonyait jól reprezentáló építkezésekről egyes esettanulmányokon túl nem született átfogó építészettörténelmi értékelés.

A 20. század második felének célkitűzéseit és a kor építészetét számtalan ellentmondásos tényező befolyásolta. Mind a társadalmi rend, mind az ezt körülvevő épített környezet olyan külső hatások szerint kellett, hogy rövid időn belül gyökeresen változzon, ami az adott időszak emberének különösen nehezen volt befogadható ilyen rövid idő alatt. Az ellentétes irányok komoly társadalmi feszültségek forrását képezték. A kor fennmaradt építészeti értékei hogyan örökíthetők tovább a mai, nagyon szerteágazó szemléletmódú és sokszínű építészeti közegbe, használatba? A klasszikusan templomépítészetre alapozó bemutatáson túl az értékközvetítés milyen szintjei valósulhatnak meg az ezredfordulón? Milyen komplex örökségvédelmi szemlélettel közvetíthető ez az egyházi örökség?

A kutatás célja, hogy a római katolikus egyház 1945 utáni építkezéseit és épülethasznosítási gyakorlatát áttekintse a társadalmi változások tükrében. A folyamatok elemzése háttérbázisát adja a (kutatás hipotézise szerint) periódusokra jellemző tendenciák meghatározásához. A rendszerváltás után újra (tulajdonjogilag is) egységesen kezelhető emléktárgy használati és hasznosítási folyamatain keresztül pedig teljesebb képet alkothatunk a

¹ Az adatlapot egy példányban kinyomtatva és aláírva a Szilárdságtani Tanszék titkárságára, elektronikus változatban pedig a Doktori Iskola titkárságának (Kóródy Anna, korody@eik.bme.hu) kell eljuttatni. A témahirdetés elfogadása esetén az adatlap felkerül a Csonka Pál Doktori Iskola (<http://www.szt.bme.hu/index.php/oktatás/csonka-pál-doktori-iskola>), a témahirdetés rövid leírása pedig az Országos Doktori Tanács (<http://www.doktori.hu/>) honlapjára.

² A témahirdetés elfogadása automatikusan a témavezető akkreditációját is jelenti az azévi felvételi eljárásához.

³ Kérjük, olyan elérhetőséget adjon meg, ahová biztonsággal küldhetünk hivatalos értesítéseket.

fenntartható örökségkezelés kihívásairól. A nemzetközi gyakorlat felől is megállapítható értékeinek kiemelésével a hazai témafeldolgozás kapcsolódhat az egyházi épületek bemutatásának kortárs tendenciáit elemző kutatásokhoz, a kulturális örökségvédelem egyik legértékesebb szegmensének megismertetéséhez.

A téma meghatározó irodalma⁵:

- Carbonara, Giovanni: *Architettura d'oggi e restauro. Un confronto antico-nuovo*. Rome: Utet Scienze Tecniche, 2011.
- Québec Declaration on the Preservation of the spirit of place- ICOMOS, 2008.
- Levárdy Ferenc: Magyar templomok művészete. Szent István Társulat, Budapest, 1982.
- Levárdy Ferenc (et.al.): Egyházi épületek és műtárgyak gondozása. Képzőművészeti Alap Kiadóvállalata, Budapest, 1971.
- Debuyst, Frédéric: Modern architecture and Christian celebration (Ecumenical Studies in Worship No. 18.). John Knox Press / Lutterworth Press, Richmond, Virginia / London, England, 1968.

A **téma** hazai és nemzetközi folyóiratai⁶:

- Journal of Cultural Heritage (ELSEVIER) IF
- Architektúra & Urbanizmus (SK) Scopus
- Építés- Építészettudomány (HU) Scopus
- Journal of the Society of Architectural Historians (USA) A&HCI
- Boletín Académico: Revista de investigación y arquitectura contemporánea (ES) lektorált
- Transsylvania Nostra (RO) lektorált
- Facta Universitatis Series Architecture and Civil Engineering (SRB) lektorált

A **témavezető** fenti folyóiratokban megjelent 5 közleménye:

- Kóródy Anna - Vukoszávlyev Zorán: Tendencies of contemporary building rehabilitations in Spain: the evaluation of the practice in the new millennium based on functional transformations. *Boletín Académico*. 2015:(5) submitted
- Urbán Erzsébet - Vukoszávlyev Zorán: Value saving and community use regarding urban renewal: Protection of Hungarian industrial heritage and possibilities for its reutilization at the turn of the millennium. *Architektúra & Urbanizmus* 48:(3-4) 153-173. (2014)
- Vukoszávlyev Zorán: Anyag és csend. *Építés-Építészettudomány* 39:(3-4) 243-255. (2011)
- Katona Vilmos - Vukoszávlyev Zorán: Modern Tradition and Liturgy - The Ways of Modernism in Hungarian Church Architecture in 20th Century. *Architektúra & Urbanizmus* 46:(1-2) 3-23. (2012)
- Kóródy Anna - Vukoszávlyev Zorán: Solidity and Utility - Contemporary Architectural Interventions on Spanish Historic Buildings. *Transsylvania Nostra Journal* 2012:(3) 54-59. (2012)

A **témavezető** utóbbi tíz évben megjelent 5 legfontosabb publikációja:

- Vukoszávlyev Zorán: Church At The Border - Church Architecture in Hungary from the start

⁴ A téma (szóközökkel) 2000-4000 leütés hosszú. A jelentkező hallgatókat bővebben tájékoztató változatot, (mely a téma fent megadott releváns nemzetközi irodalmára tételesen hivatkozik) kérjük a mellékletben megadni.

⁵ Minimum 5, maximum 10 cikket vagy monográfiát kérünk felsorolni, amik között feltétlenül szerepelnie kell a legfrissebb, legismertebb eredményeknek.

⁶ Minimum 5, maximum 10 folyóirat megadását kérjük, melyek között feltétlenül szerepelnie kell a PhD fokozatszerzés szempontjából elengedhetetlen (Scopus és/vagy Sci illetve Iconda minősítésű idegen nyelvű folyóiratoknak is. Kérjük, ezeket a periodikákat a felsorolásban jelöljék meg.

of 20th Century: Architettura di chiese in Ungheria nel XX secolo - Chiese sul confine. In: Giorgio Della Longa, Antonio Marchesi, Walter Zahner (eds.): *Arte Architettura Liturgia Esperienze internazionali a confronto 6*. Alcion Edizioni, Venezia, 2014. pp. 17-41.

- Kóródy Anna - Vukoszávlyev Zorán: Aspects of Social Sustainability in Cases of Building Rehabilitation in Central Europe. *Építés-Építészettudomány* 42:(3-4) pp. 287-313. (2014)
- Vukoszávlyev Zorán: Clearer Formulas / Tisztább képletek: Contemporary Sacred Architecture in Hungary / A kortárs szakrális építészet Magyarországon. In: Wesselényi-Garay Andor (ed.): *Model of the Universe / A mindenség modellje: Contemporary Hungarian Church Architecture / Kortárs magyar templomépítészet*. Modem, Debrecen, 2010. pp. 34-43.
- Vukoszávlyev Zorán - Szentirmai Tamás: *Contemporary Portuguese Architecture / Kortárs portugál építészet*. Terc, Budapest, 2010. ISBN 978 963 9968 11 0
- Vukoszávlyev Zorán: *Kortárs holland építészet*. Terc, Budapest, 2005. ISBN 963 530 331 9

A témavezető eddigi doktoranduszai⁷:
(név/felvétel éve/abszolutórium megszerzésének éve/PhD fokozat éve)

- Katona Vilmos / 2008 / 2011 / (2014)
- Kóródy Anna Nóra / 2011 / 2014

Melléklet: a téma bővebb leírása

Budapest, 2015. február 16.

Témavezető aláírása

⁷ Kérjük, a témavezetési tevékenységre vonatkozó adatokat abban az esetben is adja meg, ha témavezetőként a DI már korábban akkreditálta, vagy törzstagként témavezetői akreditációja nem szükséges.

MELLÉKLET - témahirdetés bővebb leírása

Magyarország 20. századi történelmét, társadalmi változásait jól jellemzik a legjelentősebb egyházszervezet, a Római Katolikus Egyház építkezései. Az emléktárgy tárgyalása a hazai építészettörténet íráson keresztül az I. világháború végéig egységes (SISA-WIEBENSON 1998), a két világháború közötti időszakban már csak rész-területeiben, legfőképp a modern templomépítészet területén keresztül feldolgozott (PAMER 1986), azonban az 1945-öt követő évtizedek történelmi és társadalmi változásain keresztül még nem igazán kutatott. 40 év hiátusát a rendszerváltás után meginduló, leginkább a társadalom- és történettudomány területét érintő kutatások (BALOGH 2005) már pótolják – de az állam és egyház aktuális viszonyait jól reprezentáló építkezésekről egyes esettanulmányokon túl (melyek legfőképp a templomépítészet területét vizsgálták – DERCSÉNYI 1991, DÓCZI 2008) nem született átfogó építészettörténelmi értékelés.

A második világháború lezárulásától az ezredfordulóig tartó korszakhatárral a hazai építészet legjelentősebb építőtevékenységgel rendelkező egyházának, a Római Katolikus Egyház örökségkezelési gyakorlatát tárjuk fel. 1945 után elsődleges feladat volt a háborús sérülések helyreállítása és a – minden kétséget kizáróan legvirágzóbb korszakként kezelhető két világháború közötti időszakból hátramaradt – korábban megkezdett építkezések befejezése. Még 5-10 évig kisebb templomok megépítése is jellemzi a korai időszakot – de az 1951-ben létrehozott Állami Egyházügyi Hivatal tevékenysége és az egyházi ingatlanok állami kezelésbe vétele mintegy 40 évre meghatározta az emléktárgy használatának lehetőségeit. (LEVÁRDY 1982) Az ismert politikai és társadalmi változások következményeként az egyházi ingatlanok általános örökség-állományként történő kezelése biztosított volt a gazdasági lehetőségeknek megfelelően (LEVÁRDY 1971), de kiemelkedő kulturális szellemi értékeit (vallási-ideológiai háttéréből adódóan) nem gondozták kellőképpen. A művelődési-kulturális vagy épp oktatási használatban megújuló épületek csak kisebb átalakításokon estek át és gondozásuk esetén folyamatában tudták közvetíteni (sokszor elhallgatott) történelmi értékeiket, de a jelentősebb funkcióváltások általában az egyházi-vallási-szagrális jelleg megsemmisüléséhez vezettek. Az egyházi épületek (sokszor általános nemzetgazdasági indokok mögé bújtatott) felmérése, folyamatos fenntartása és gondozása nem volt teljes értékű – a jelentős, visszafordíthatatlan veszteségekkel is számolva azonban rengeteg értéket mentett meg a rendszerváltásig. A restitúciós törvénynek megfelelően jelentős „ingatlanállomány” került újra egyházi kezelés alá – mely örökségvagyonnal gazdálkodni csak átfogó koncepciók mentén van lehetőség. (Québec Declaration on the Preservation of the spirit of place (2008); illetve hazai összképet illetően DOBOSYNÉ-NAGY 2013) Az építési tevékenységek és gondozási folyamatok megismerése, az örökségkezelési tendenciák értékelése és az értékvédelmi szemlélet változásainak feltérképezése e jól lehatárolható emléktárgy kapcsán összefüggéseiben alkot képet a 20. század második felének hazai építészetéről is.

A kutatás egyként fontosnak tartja a templomok, plébániák, egyházi rezidenciák mellett az egykori oktatási, egészségügyi és kulturális létesítmények helyzetképének meghatározását – de építészeti minőségük

vonatkozásaiban és építészettörténetben elfoglalt jelentőségük tekintetében különös figyelmet fordít a komplex értékkel bíró építőművészeti alkotásokra. A kutatás bázisát jelentő építészettörténeti alap kutatás feltérképezi az egyház kezelésében lévő jelentősebb értékű épületeket, vizsgálja azok gondozási gyakorlatát a rendszerváltozásig és ezen háttér adatokra támaszkodva az ezredfordulás örökségkezelési módszerekről kíván átfogó elemzést adni. Az esettanulmányokon alapuló értékelések célja egy lehetséges jövőkép felmutatása is lehetne, de jóval fontosabb a nemzetközi örökségvédelmi gyakorlattal (BOLLACK 2013) való összehasonlítás alapján az értékmegőrző tendenciák kihangsúlyozása. (CARBONARA 2011) A témakör aktualitása kiemelten fontos a kelet-közép-európai kontextusban sajátos történelmi-társadalmi háttére miatt – és éppen ennél fogva a folyamatban lévő nemzetközi kutatások felől (BLANCO 2011; PATRIMONIO 2014) unikalitása miatt érdeklődés tárgyát képezi.

- BALOGH 2005 Balogh Margit: *Állam, egyházak, vallásgyakorlás Magyarországon, 1790–2005. 2. köt. 1944–2005.* Bp., História-MTA Történettudományi Intézete, 2005.
- BOLLACK 2013 Bollack, Françoise Astorg: *Old Buildings New Forms. New Directions in Architectural Transformations.* Monacelli Press, New York, 2013.
- BÖRÖCZ 2006 Böröcz, Zsuzsanna: How intangible are 'house churches'? A Case for a Reappraisal of the Interpretation of Cultural Heritage. *DoCoMoMo NL* 4. (2014. április) 34-39.
- DERCSÉNYI 1991 Dercsényi Balázs - Hegyi Gábor - Marosi Ernő - Török József: *Katolikus templomok Magyarországon.* Hegyi és Társa, Budapest, 1991.
- DOBOSYNÉ-NAGY 2013 Dobosyné Antal Anna – Nagy Gergely (eds.): *A műemlékvédelem és a társadalom lehetőségei válság idején.* ICOMOS, Budapest, 2013.
- DÓCZI 2008 Dóczi Erika: „Míg kövekből templomot emelnek, kövekként maguk is templommá épüljenek...” – Szakrális építészet Magyarországon 1945-1989. Utóirat – *Post Scriptum VIII./46.* (2008) 47-51.
- CARBONARA 2011 Carbonara, Giovanni: *Architettura d'oggi e restauro. Un confronto antico-nuovo.* Rome: Utet Scienze Tecniche, 2011.
- LEVÁRDY 1971 Levárdy Ferenc (et.al.): *Egyházi épületek és műtárgyak gondozása.* Képzőművészeti Alap Kiadóvállalata, Budapest, 1971.
- LEVÁRDY 1982 Levárdy Ferenc: *Magyar templomok művészete.* Szent István Társulat, Budapest, 1982.
- PAMER 1986 Pamer Nóra: *Magyar építészet a két világháború között.* Műszaki Kiadó, Budapest, 1986.
- SEMES 2009 Semes, Steven W.: *The Future of the Past: A Conservation Ethic for Architecture, Urbanism, and Historic Preservation.* W. W. Norton & Company, New York, 2009.
- SISA-WIEBENSON 1998 Sisa József - Dora Wiebenson (szerk.): *Magyarország építészetének története.* Vince Kiadó, Budapest 1998.
- BLANCO 2011 Blanco Agüeira, Silvia. «La arquitectura religiosa europea en el marco de la modernidad». *Boletín Académico: revista de investigación y arquitectura contemporánea* 1 (2011): 18-26.
- PATRIMONIO 2014 "Patrimonio architettonico religioso. Nuove funzioni e processi di trasformazione" konferencia - http://www.politocomunica.polito.it/events/eventi_in_programma/%28idnews%29/5817